

לומר עשינו מה שגורת עלינו שהן גזירות וחוקים מלפניו ית"ש.

ובדברי הספרי (ראה גה) שלא יאמר הואיל ופתחת לברך אומר ד' וכו' יוסיף עליכם, נ"ל לומר דבר נאות ולהבין לשון ופתחת"י, דבר"ה (כת, ב) נר"ג הגמ' אם תוסי' הברכה שאחר השלש ברכות הוא בזמנו או לא, ע"ש, לפ"ז י"ל דהספרי טובר דאחר הג' ברכות הוא שלא בזמנו וליכא בית, לכן רק אחר הפתיחה כלומר לפני שסיים אסור לו להוסיף אבל לאחר הסיום אה"נ דליכא בית.

סימן יב

בענין מצות צריכות כונה וכדברי רבינו יונה דמצות התלויות באמירה לבד לריה צריכות כונה

בעוה"י, אייר תר"ס.

שו"ר לכבוד ידי"נ עוז, הדבוק במורשי לבבי, החרוז והשגון בש"ק וכו' מו"ה צבי בהרא"ל נ"י יציץ ציץ ויפרח כשושנה.

בענין מצות צריכות כונה, אשר עוררתני להתבונן בזה, הנני למלא בקשתך, וקודם כל מצאתי חובה לנפשי להתייח על פניו, ע"ד אשר הרחיב בדיבורו בלשונות אשר לדעתי מאד צריך להתרחק מזה, כי זה ח"ו מגיעה גדולה מהשגות השלימות, אשר ראוי לאדם להשתוקק לזה, ויען שידעתי כי יגרום התחזקות בעיון תוה"ק, ע"כ הגם כי מאד הי' קשה לי זאת, כי עסוק אני בענינים אחרים, מ"מ נתחזקתי בזה, והי' בעזרי לברר עניני תוה"ק בבירורן של דברים, ויזכני לזיכך המחשבה ותיקון המעשה.

עיינ בדברי רבינו יונה ספ"ק דברכות, וז"ל וי"ל דאפי' מי שסובר דמצות אינן צריכות כונה, ה"מ בדבר שיש בו מעשה, שהמעשה הוא במקום כוונה, כגון נטילת לולב, דאמר' מדאגבהי נפק ב' (סוכה מב, א) וכן כל כיוצא בזה, אבל במצות התלויות באמירה לבד, ודאי צריכה כונה, שהאמירה היא בלב, וכשאינו מכון באמירה ואינו עושה מעשה, נמצא כמו שלא עשה שום דבר מהמצוה, עכ"ל.

ועי' פני יהושע על מס' כתובות ר"פ הי' קורא דאיתא שם הי' קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא, ש"מ מצות צריכות כוונה, וע"ש בפירש"י ז"ל שכתב ותקשה לרבא דאמר התוקע לשיר יצא ולפי שיטת ר"י ז"ל הנ"ל מאי קושיא הא י"ל דשאני ק"ש דתלוי באמירה, ויותר קשה מפ' ראוה ב"ד (ר"ה כח, א) שהקשה הש"ס בהדיא ארבא דאמר התוקע לשיר לא יצא, מהך דק"ש דר"פ הי' קורא ע"ש, ועי' בפ"י ר"ה שם, וע"ד התוס' שכתב מע"כ יעיק בס' ברכת ראש ר"פ הי' קורא שהביא קו' הנ"ל ותי' וז"ל הצ"ל ולק"מ דזא דמדמה זה לזה, הוא למ"ד בעי כוונה לצאת דבוה אין סברא לחלק ואהני מיירי ברי"ה (שם כת), אבל כוונת ביאור הענין, שפיר יש לחלק בין אמירה לעשי' דבאמירה בעי שיכוון על מה שהוא אומר ומה מיירי תלמידי ר"י שם וא"ש וכו' עכ"ל, ולענין צריך להוסיף קצת בזה, דהגם דבהא דמיירי תלמידי ר"י נמצא דהוסיף קצת בזה, דהגם דבהא ע"ד לברך בחזמרא, נמצא דאדשיכרא לא חישוב כלל, ותו לא הי' כונת ביאור הענין.

אמנם לענין הקלושה יש לדון בזה, דהרי לפ"ד בפשטא הי' אפשר לתרץ קו' רבינו יונה ז"ל שם דמשום שחשב ליינ נמצא שלא הי' כאן כוונת ביאור הענין, ולמה לזה לחלק מדיבור לעשי', הגע בעצמך אם גטל לולב והוא לא ידע כלל שזהו לולב, נימא דיצא משום דמצות אינן צריכות כוונה, ועי' בס' ברכה משולשת הגדפס בשנת תרכ"ג בשיטה מקובצת, ר"פ הי' קורא, שכתב וז"ל ויש אומרים דשלשה דיני כוונת הן, אחד בק"ש לחוד ושנים בכל המצוות, האחד הוא דצריך כוונה לדבר שלא יהא כמתעסק בעלמא, ואין דעתו לאותו דבר כלל וכו', וזו הכונה צריכה בכל המצוות, והכונה השנית היא לצאת ידי חובת המצוה וזו שייכא בכל המצוות ובהא הוא המחלוקת וקיי"ל כמאן דאמר דא"צ כוונה לצאת ידי חובת המצוה והשלישית שיכוון לבו בכל תיבה ותיבה ויעיק בענין ויבין אותו וזו היא בק"ש לחוד ועל זאת הכוונה נחלקו אם צריכה כוונה, עכ"ל, הרי לנו מדברי הש"מ שביאר לנו הג' חילוקים בענין כונת המצוות וא' מהם כונת ביאור הענין, דלכ"ע בענין כוונה זו ולא נקט דל"ש זאת רק במצוה התלוי' בדיבור, מבואר מזה לענין בפשטא דגם במצוה התלוי' במעשה, משכחת לה דהגם שעשה המעשה ולא הי' כוונת ביאור הענין.

ובאמת מבואר זאת בהדיא בדברי הר"ן ז"ל (ר"ה כח, א) שכתב בשם הרא"ה ז"ל דזא דכפאו ואכל מצה יצא זהו רק שידע עכשיו פסח וזו מצה, אלא שאינו מתכוון לצאת, אמנם כסבר חול ואכל מצה או כסבר בשר זא ודאי לא יצא, והכריח כן מדברי הש"ס שתיירן שכפאוהו פרסיים, ונראה בפשטא דהסברא הוא משום דבאופן שלא ידע שהוא מצה או לא ידע שהוא פסח, לא הי' כוונת ביאור הענין, ועי' בט"א (ר"ה כח) שהביא דברי הר"ן ז"ל, וכתב דעיקר הדין מבואר מהא דקאמר הש"ס בשלמא מתכוון משמיע ולא כיוון שומע סבור חמור בעלמא הוא, הרי לנו דהיכא שא"י שהוא שופר לא יצא וה"ב במצה דזא רבא מדמי שופר למצה לענין לצאת, הי"ב לענין שלא לצאת דמי מצה לשופר, ובתו"ד כתב וז"ל א"כ הו"ב לכסבור שאינו מצה, ה"ל מתעסק וכו' עכ"ל, ועי' בשו"ת כתב סופר חאו"ח סי' ק"ז אות ח', שהביא סברת הט"א הנ"ל, וסיים והוא כשיטת רבינו שמואל, דמכוון שלא לצאת לא יצא, ע"ש, ועי' בפ"י ברי"ה בגמ' שלחו לאבוא דשמואל ע"ש, ונראה לפ"ד דס"ל להט"א ושו"ת כתב סופר הנ"ל דכל הריעותא מפני שמכוון שלא לצאת, ורק מפני זה ס"ל להרא"ה ז"ל דהיכא דסבור שהוא בשר או סבור שהוא חול לא יצא, אמנם כשנתבונן היטב יבואר לנו לענין דאינו כן, עי' בס' יום תרועה (המחובר לס' כפות תמרים) על מס' ר"ה בסוגיין שהביא מ"ש מרן הב"י ז"ל בס"י תקפ"ט, דבאהל מועד הביא בשם רא"ה ז"ל דאפי' אם צווח שאינו רוצה לצאת יצא, והעיר בזה דזא מדברי הרא"ה ז"ל הנ"ל, דהיכא דסבור שהוא בשר לא יצא נראה דכ"ש היכא שידוע המצוה ומתכוון שלא לצאת דלא יצא ע"ש, ועתה הדפיסו ס' יום תרועה הנ"ל עם הגהות רבינו ע"א ז"ל, ראיתי שכתב דאינו מוכרע דהרי מתעסק בשופר לא יצא, ואיך כתב האהל מועד בשם הרא"ה ז"ל דאפי' אם צווח שאינו רוצה לצאת יצא, ע"כ דזוהו עדיף, כיון שרצונו לעשות תקיעה לא משגחין על הכוונה כלל, משא"כ במתעסק דלא רצה לעשות תקיעה כלל, מה"ט גרע טפי, וה"ב לענין מצה, זוקא כסבור שהוא חמץ או בשר, דלא רצה לעשות מצוה כלל משא"כ היכא שידוע שזה מצה והלילה פסח, הגם שצווח שאינו רוצה לא משגחין, ובסה"ד כתב וז"ל-

המצוה, ואם דאמירה, אמירתן המצוה, משא"כ בדבר בק"ש ותפלה שמצותן היא קבלת מ"ש, א"כ אין נוכל לומר בכונת ר"י ז"ל דכונתו ע"ד המבואר מדברי הרשב"א ז"ל, דמאי קבלת מ"ש שייכא בברכת שיכרא (הנה בס' לימודי ה' לא כ"כ בפירושו, רק ראיתי בס' בן ידיד על הרמב"ם ז"ל בה' שופר פ"ב הלכה ד' שכ"כ וע"ש שכמה תמיהות שכתב בס' לימודי ה' הג"ל הקשה כן גם בס' בן ידיד הג"ל), ועוד תמה דבההיא דשיכרא לא פנה לבכו לדברים אחרים רק שלא כוון למצוה דשיכרא, ע"ש, וכן תמה בס' בן ידיד הג"ל ונראה בפשטא בכונתו ז"ל, דבשיכרא ע"כ אין הריעותא רק מה שלא ידע כונת הענין, דהרי לא פנה לדברים אחרים וריעותא זו גם בדברים שהם עש"י הוי ריעותא וכו"ל, וראיתי בשו"ת כתב סופר הג"ל אות ה' שכתב לבאר דברי ר"י ז"ל הג"ל כעין מ"ש במ"ק הג"ל, בסגנון אחר, וס"ל דהגם ששאר פרשיות שבק"ש א"צ כונת פ"י המלות מ"מ ברכה שהוא שבת בתיבא דליבא תליא, ע"ש באורך, וע"י בס' בתי כנסיות בחלק בית מועד על חא"ו"ח סי' תע"ה ע"ש, לענ"ד לכל התירוצים אכתי קשה טובא, הא הך ברכה דשיכרא בתיבא דליבא אמרה נמצא דכל הריעותא בזה מסתב מפני שלא ידע ביאור הענין, והוא שלא ידע ביאור הענין בכל מצוה כן.

ובביאור דברי רבינו יונה ז"ל י"ל לענ"ד דלקושטא ס"ל דגם במעשה אם לא ידע כלל ביאור הענין לא יצא, אמנם ס"ל כמ"ש הגאון רע"א ז"ל בגליון יום תרועה הג"ל בדעת ר"א ז"ל דרק באופן זה שלא כלל הענין אזי הוי מתעסק אמנם היכא שידע הענין הגם שחישב להיפך לא איכפת לנו בהו, כיון דעכ"פ המעשה המצוה נעשה, לפ"ז י"ל דזהו רק היכא דאין המעשה משתנה לפי הכוונה, כשא"כ היכא דהמעשה משתנה לפי מחשבתו, וא"כ בהך ברכה דשיכרא, דמתחילה חשב אדעתא דיין וכשהגיע למלך העולם נזכר שהוא שיכרא, דבאמירת בא"י אמ"ה אין בו משמעות לא יין ולא שכר, ונ"מ רק במחשבתו וכשחשב לייך נעשה זה ברכת יין, א"כ המעשה נשתנה לפי מחשבתו, וגם היכא שסיים שהכל נהי' בדברו אם מתחילה בעת אומרו בא"י אמ"ה הוי מחשבתו לייך נמצא שלא בדרך כלל, וי"ל לענ"ד דזאת היא כונת רבינו יונה ז"ל מ"ש דאפי' מי שסובר מצאצ"כ זהו דווקא בדבר שיש בו מעשה, שהמעשה במקום כוונה ר"ל דאפי' אם יחשוב היפך זה, מ"מ הרי המעשה נעשית כתיקונה, ואינה נשתנית כלל עבור מה שהי' במחשבתו, וכגון בטילת לולב וכיוצא (נקט לולב משום דליכא למימר בהא דהטעם משום דנהנה ע"י בזה), אבל במצות שתלויות באמירה בלבד, דקדק לכתוב "בלבד" משום דגם בדברים התלויים באמירה, עקימת שפתיו הוי מעשה, אמנם זהו רק היכא דהאמירה אינה נשתנית עבור המחשבה, משא"כ היכא דחשבינן האמירה לפי המחשבה, אין זה משום מעשה רק מחשבת הלב, וזהו ג"כ שכתב ר"י ז"ל שהאמירה היא בלב, ולפ"ר יש להבין ועקימת שפתיו להיכא אזלא, אמנם כונתו ז"ל דבדבר התלוי באמירה ועיקרה בלב דנשתנית לפי מחשבת הלב, אזי דאי צריך כוונה היינו שישים לבו לברכתו איזה ברכה לברך, דאם אינו מכוון באמירה ר"ל בלב ויש צד לומר לענ"ד דפי' אינו מכוון היינו שאינו מתאים הברכה עם השיכרא, וגם אינו עושה מעשה ר"ל שיעשה מעשה או עקימת שפתים לא ישתנה משום המחשבה, וכנ"ל דגם אם סיים הברכה מ"מ השם ומלכות לא אמר אדעתא דהך ברכתא, ולפ"ז תו לא קשיא מידי מהא דק"ש דשאני ק"ש דהגם דאין זה אלא אמירה מ"מ אינה משתנית

דבכונת המצוה לא משגיחין כלל, דאף שאינו רוצה לצאת ממילא יוצא, אלא דזה מעכב שצריך שידע שעושה המעשה דהיינו שידע שהוא מצוה, עכ"ל, הרי מבואר לנו הענין, ומוכרח כן כדי שלא יהי' סתירה ע"ד הרא"ה ז"ל מדידי' אדירי', והגם שהר"ן ז"ל הביא דברי הרא"ה ז"ל ואח"כ כתב דעת רבינו שמואל הדבר פשוט דהרי לפי דברי הרא"ה ז"ל המובא בר"ן אינו סתירה לדעת רבינו שמואל, וי"ל דס"ל דשני הטעמים אמת, חדא מפני שלא הוי כונת ביאור הענין ועוד משום דהוי כמו שחישב להיפך, עכ"פ נתבאר דהעדר ידיעת הענין הוי ריעותא גם בדבר התלוי במעשה, וא"כ אם ננקוט בכונת רבינו יונה ז"ל הג"ל, דהתיסרון בדבר התלוי באמירה דלא הוי כונת ביאור הענין לא הו"ל לחלק בין אמירה לעש"י.

וראיתי בס' מקראי קודש חיבור על חלקי הרמב"ם ז"ל בד' קמ"ה מדפי הס' שכתב ליישב דברי ר"י ז"ל הג"ל, באופן אחר קצת, וז"ל ויראה כונת תר"י עפ"מ"ש מרן א"ח סי' ס"ג בשם הרשב"א דשאר מצות שיש בהן מעשה אע"פ שלא כיוון יצא אבל אלו שיש בהן קבלת מ"ש, צריך כונת הענין שלא יהיה בדברים אחרים, שאם הדבר תלוי במצות צריכות כוונה מ"ל פסוק א' מ"ל שאר הק"ש, עכ"ל וצ"ל לפ"ז הא דלא משני הש"ס מאי אם כיוון לבו כונת הענין ה"ט דס"ד דאם כיוון לבו הוא לצאת, זחדית ל"י בקורא להגיה דאפי' כונת הענין אין לו, והיינו דמשני דלפחות כונת הענין בעינן, וכו', עכ"ל.

והנה הרשב"א ז"ל הג"ל בר"פ ה"י קורא וז"ל והטעם שבשאר מצות שהן מצות עשיה כל שעשה מצותו אע"פ שלא נתכון לה הרי קיים מצות עשה אלא שאין זה מן המובחר וכ"ש שיצא אם כיון לצאת, אע"פ שהרהר באמצע המצוה אבל אילו שהן קבלת מלכות שמים או סידור שבתים אינו בדין שיהא לבבו פונה לדברים אחרים וזו היא שחלקו בין ברכה ראשונה לשאר הברכות, וכו' עכ"ל, והנה לפום ריהטא נראה דבעש"י א"צ שום כוונה, רק בדברים שהם קבלת מ"ש, אמנם המעיין היטב בדברי הרשב"א הג"ל יבואר דהרשב"א ז"ל מיירי מפרט אחר המסתעף במצות שיש בהם קבלת מ"ש, דהרי הרשב"א ז"ל כתב דאינו בדין שיהא לבבו פונה לדברים אחרים, נראה מזה דהיינו כוונה פרטית, והיינו פ"י המלות בכל תיבה ותיבה, אמנם כונת הענין בכללות גם בדברים שתלויים בעש"י לא סגי בלא"ה, ורק לענין דביקות המחשבה בכל זמן עשייתו את המצוה ס"ל לחלק מעש"י דעכ"פ המצוה נעשית, משא"כ בדברים שהעיקר בהם הסכמת הלב ואם יסור דביקות מחשבתו נחסר לו הסכמת הלב להתיבות שאמר רק בעקימת שפתיו, וע"י במ"א ססי' ס' ס"ק ד' שכתב וז"ל אע"ג דבס"ד פסקו דמצ"כ היינו שיוכח לצאת, אבל כונת הלב שישים אל לבו מה שהוא אומר א"צ אלא בפ"ר עב"י סי' ס"ג בשם הרשב"א וכו' ע"ש, (ובמחצית השקל שם), כוונת רצויה דהגם דכוונת לצאת מוכח גם בשאר פרשיות, מ"מ שימת הלב בכל מה שאומר אצ"ל רק בפ"ר, נמצא לפ"ז דכוונת לצאת היא כונת כללית, ושימת הלב, היא כוונה פרטית, ובזו מיירי הרשב"א ז"ל לחלק בין דבר התלוי בדביקות המחשבה לדבר שאינו תלוי בזה, וע"י בס' לימודי ה' בלימוד ק"ח שהביא דברי הרב מ"ק ז"ל הג"ל, ובסוף הס' בקונטרס לימוד מעניניו השייך ללימוד הנו' תמה הרבה על דבריו ז"ל ויסוד דבריו טובבים לפי שהבין בדברי הרשב"א הג"ל, כמש"ל לענ"ד, ובתו"ד כתב דכוונת הרשב"א ז"ל פשוטה בחילוק מק"ש לשאר מצות דבשאר מצות אם דעשיתן, עשיתן היא

ז"ל על הלהבא שדואג על בשתו, הוא משום דאילו הצער שמקבל בעת החבלה הוא בכלל הבושת ועל כן מפרש רש"י דהצער הוא מה שמצטער עתה על הבושת שנתבייש, ואמנם הראב"ד ז"ל, מפרש דבושת הוא חולי שפניו מוריקים ונעכר דמו וכל אבריו נתרופפו ולבו דואג, וצער הוא ענין אחר, ע"ש, ובשם גאון ז"ל כתב דצערא דגופא ל"ש תשלומין ע"ש ובבל אופן מבואר דברי הרמב"ם ז"ל דבחובל המחילה אחד מדיני תשלומין הוא.

לפ"ז תמוהים דברי הכ"מ, והגם דהרמב"ם ז"ל חושב מזיק ממונו עם חובל ובמזיק לאו מדין תשלומין הוא, מ"מ מה שמביא ממשנה דהחובל תמוה דהתם דין תשלומין הוא.

ונראה דביאור דברי הכ"מ הוא מסיפא דקרא דילפינן מיני דאינו נמחל לו דכתיב ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחי, ולמה צריך שיפלהל בעדו די במה שימחול לו, על כרחך דאחרי התשלומין והמחילה עדיין צריך לתשובה כלפי מקום, וזה ימולא ע"י תפלתו של אברהם אבינו, וע"י בשטמ"ק שם בשם המאירי ז"ל ז"ל כלומר שתבקש ממנו עד שימחול לך בלב טוב כ"כ שיהא מתפלל בעדך ע"ש, ומ"מ מוכח דבלא תפלה לא סגי, ומבוארים דברי הכ"מ.

גם יש מקום לעיין בסדר הפיוס שמפיסים לחבירו אם צריך שיהי באופני גדרי התשובה שיאמר לו בתור וידוי וחרטה על העבר וקבלה על להבא, ומלישנא דקרא ועתה השב משמע ששייב לו עפ"י גדרי התשובה, הן מלישנא דהרמב"ם סוף פ"ב דתשובה דמעמיד עשרה על קברו ואומר חטאתי לך ולפלוגי שכך וכך עשיתי לו ולא נזכר שמקבל שלא יעשה עוד כזה, משמע דכלפי חבירו א"צ הפיוס בלשון גדרי תשובה, אך משם אין ראוי דאחרי שמת ל"ש לומר שלא יבזוג עוד, דבזיון אחר המיתה הוא ענין אחר של מבוזה מתים.

ואם היינו אומרים דגם גבי פיוס חבירו בעינן בלשון של תשובה, י"ל דהכ"מ פירש כן בדברי הרמב"ם ז"ל דכן החובל בחבירו ומזיק ממון חבירו וכו' עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם, היינו כלפי חבירו ישוב ג"כ בדרך גדרי התשובה וע"ז מביא הכ"מ המקור לזה מהא דאינו נמחל עד שיבקש ממנו, משום דס"ל להכ"מ דאין לומר דהרמב"ם קאי על התשובה כלפי המקום ב"ה, מה זה חידוש דמ"ש מ"ע דואהבת לרעך כמוך משאר מ"ע, ואם בשאר מ"ע צריך תשובה וידוי מהכ"ת לא יהי צריך זה במ"ע דבין אדם לחבירו אלא דכונת הרמב"ם לומר דבסדר מחילה שיבקש מחבירו צריך שיבקשו בסדר של וידוי ותשובה, וגם זה נלמד מקרא ועתה השב היינו בגדרי תשובה.

ויש לעיין במ"ע דתשובה אם הוא דוקא מצד כפרה, ובמקום דליכא כפרה ליכא מ"ע דתשובה או דאין מ"ע דתשובה תלוי בכפרה, (חלול השם, יש כפרה לאחור מיתה), ונ"מ לעבירה שבין אדל"ח היכא שאינו עולה בידו לשלם או לפייס אם אפ"ה לא נפקע ממנו מצות וידוי ותשובה, ומהא דעובדא דאחור דא"ל ר"מ חזור בך וא"ל כבר שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחור אין ראוי, דבמקום דליכא כפרה ליכא תשובה, דהרי גם שאר דינים לא קיים, ושאר דינים ודאי לא תלוים בכפרה, אלא נראה דאחור חשב עצמו שאינו בעל בחירה, כי כך כל גניזת בחירה שלגו מהבחירה המוחלטת העליונה היא

עבור שלא שם לבו לזה, (וע"י בס' בתי כנסיות המצויין לעיל ואולי כותתו הי' לכל הג"ל).

ואתינון לפ"ז, דתכלית כונת ר"י ז"ל הוא רק דהיכא דמחשב להיפך ויש כח במחשבה זו להפך המעשה ל"ש לומר ע"ז דלא נשיגח על המחשבה, ורבינו שמואל ז"ל ס"ל דגם אם אין המחשבה מהפך המעשה מגרע אם חישוב להיפך, וענין שמיעה, יש צד לומר לענ"ד דהגם שחישוב להיפך מ"מ הרי שמע ואין מחשבתו משנה השמיעה, כמו בהך דשיכרא, וי"ל לענ"ד דזהו סברת רבא בריה (כח) דדימה ת"ש לאכילת מצה, הגם שבת"ש עיקרו השמיעה, והשמיעה הוא ענין הנוגע למחשבה מ"מ כיון דאין השמיעה גשנית משה"ל דמי למעשה.

סימן יג

ביאור דברי הכ"מ פ"א מה' תשובה ה"א בעזרה"י שבט תרצ"ז, ועש"ק בשלה.

ידי"ן חביב רוח הרב... מוה"ר יצחק שוליונגר שליט"א.

ע"ד הכ"מ ריש ה' תשובה עמ"ש הרמב"ם וכן החובל בחבירו והמזיק ממנו אע"פ ששילם לו מה שהוא חייב לו אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם שנאמר מכל חטאת האדם וכתב ע"ז הכ"מ, משנה בב"ק פ' החובל (צב, א.) אע"פ שנותן לו אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה, ולפ"ר דבריו תמוהים מאד דמה ענין חובת פיוס לחבירו לחובת התשובה למקום ב"ה והרמב"ם ז"ל הרי מדבר בענין וידוי ותשובה כלפי המקום ב"ה וכמו שהריגש בזה מע"כ הי"ו.

אכן נראה ברור דכונת הכ"מ לומר דכמו שאעפ"י ששילם לו אינו נמחל עד שיבקש ממנו כן גם כלפי מקום כל שלא עשה תשובה אינו נתכפר לו, ושלא לומר דבין אדל"ח די בתשלומין בלבד, ע"ז מביא דגם אחר התשלומין אינו נמחל לו וה"ה כלפי מקום, אך יש לעיין דמפוטא נראה דבקשת המחילה מצד הצער וכהא דת"ר שם (ב"ק צב, א.) כל אלו שאמרו דמי בשתו אבל צערו אפי' הביא כל אילי נביות שבעולם אין נמחל לו ע"ש, וא"כ הוי הבקשת מחילה כעין תשלומין להצער, ומה ראוי מזה לתשובה כלפי מקום ב"ה, והנה רש"י ז"ל מפרש שדואג על בשתו, וכנראה שעדיין סובל מזה, ומשמע דכתב כן משום דהמחילה רק על הלהבא, דאילו על העבר ל"ש מחילה למפרע ואי המחילה מסוג סליחה מ"ס לא מהני למפרע.

ועיין רמב"ם פ"ה מחובל ומזיק ה"ט דיש הפרש בין חובל בחבירו למזיק ממון חבירו, דמזיק כיון ששילם לו נתכפר לו וחובל בחבירו אעפ"י שנתן לו חמשה דברים אין מתכפר לו וכי עד שיבקש מן הנחבל וישלם לו, וכבר תמה הלח"מ שם מדבריו פ"ב דתשובה, וביארנו במק"א דבחובל המחילה מכלל סדר התשלומין דכל שלא ביקש ממנו מחילה הרי כמו שלא גמר התשלומים וא"כ אעפ"י שמצד יציאה ידי חובתו גם מזיק צריך שיבקש מחילה אבל זה רק דין דהלכות תשובה ולא דין דחובל ומזיק משא"כ בחובל שהמחילה מכלל התשלומין, ואכמ"ל. ומדברי השטמ"ק שם בב"ק למדנו דמה שמפרש רש"י